

МІНІСТРЕСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ

КАФЕДРА ПРИКЛАДНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

На тему: «Взаємозв'язок емоційного інтелекту та стилів вирішення конфліктів у чоловіків і жінок».

Студентки 4 курсу групи ПС43
Першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Освітньо-професійної програми «Психологія»
За спеціальністю 053 – ПСИХОЛОГІЯ
Кучеренко М. Р.

Керівник к. психол. н. доцент Гуляєва О. В.

Чотирьохрівнева шкала оцінювання _____

Кількість балів: _____

Члени комісії: _____

_____

_____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ УЯВЛЕНЬ ЩОДО ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА СТИЛІВ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК.....	5
1.1. Поняття та особливості емоційного інтелекту.....	5
1.2. Поняття та зміст стилів вирішення конфліктів.....	10
1.3. Теоретичні засади дослідження емоційного інтелекту та стилів вирішення конфліктів у чоловіків і жінок.....	13
ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ.....	16
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ, СТИЛІВ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ ТА УЯВЛЕНЬ ПРО СЕБЕ У ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК.....	18
2.1. Мета і завдання дослідження.....	18
2.2. Характеристика вибірки.....	18
2.3. Процедура проведення дослідження.....	18
2.4. Аналіз рівня розвитку емоційного інтелекту.....	19
2.5. Аналіз схильності до конфліктної поведінки.....	21
2.6. Аналіз діагностики Q–сортування.....	22
2.7. Особливості взаємозв’язку рівня розвитку емоційного інтелекту, стилів вирішення конфліктів та уявлень про себе у чоловіків і жінок.....	23
2.7.1. Кореляційний аналіз рівня розвитку емоційного інтелекту, стилів вирішення конфліктів та уявлень про себе у респондентів досліджуваних груп.....	23
2.7.2. Порівняльний аналіз рівня розвитку емоційного інтелекту, стилів вирішення конфліктів та уявлень про себе у респондентів досліджуваних груп.....	32
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ.....	37
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	42
АНОТАЦІЯ.....	44
АВСТРАСТ.....	45
ДОДАТКИ.....	46

ВСТУП

У сучасному світі все більшої популярності набуває вивчення поведінки людей та того, що впливає на їхнє функціонування серед інших. Кожен індивід є соціальним за своєю природою, і розуміння себе та тих, хто навколо, допомагає в побудові здорових міжлюдських стосунків. Одним із складових для кращого розуміння особистостей є емоційний інтелект. Тобто, здатність у розпізнанні та управлінні власними емоціями та ефективна взаємодія з емоціями інших. Емоційний інтелект є визначним у досягненні успіху в професійному та особистому житті. Також, значну природню частину соціального життя людей становлять конфлікти, що часто є наслідком різних поглядів. Для ефективного вирішення вже існуючих конфліктів та керування ними у майбутньому, важливою стає саме емоційна компетентність. Саме рівень емоційного інтелекту індивіда значною мірою впливає на те, які стратегії при вирішенні конфлікту обере людина. У цьому аспекті, цікавим є розгляд відмінностей емоційного інтелекту та стилів вирішення конфліктів у порівнянні чоловіків та жінок, адже це є важливим для кращого розуміння особливостей поведінки залежно від статі в міжособистісній взаємодії.

Поняття емоційного інтелекту у своїх працях розкривали такі зарубіжні вчені, як Р. Бар-Он, Г. Гарднер, Д. Гоулман, Дж. Мейєр, П. Селовей, Н. Холл та інші. Кожен із них, зробив великий внесок у розуміння даного поняття, запропонував власну концепцію та бачення сутності й структури. З українських вчених тематику емоційного інтелекту досліджували О.І. Власова, В. Зарицька, Н.В. Коврига, О. В. Милославська, Е.Л. Носенко, М. М. Шпак та інші. Ці автори акцентували увагу на багатогранності емоційного інтелекту та його ролі в особистісному й соціальному розвитку. Класифікацію стилів вирішення конфліктів запропонували вчені К. Томас та Р. Кілманн. Порівняння чоловіків і жінок в аспекті емоційного інтелекту досліджували Ш. Берн, Г. Орме, М. Аргайд, С. Хонський та ін. Відмінності поведінки під час конфлікту та ставлення до агресії, залежно від статі, досліджували Р. Берон, Д. Річардсон та Г. Хекхаузен.

Вивчення цієї теми дозволить глибше зрозуміти роль емоційного інтелекту під час вибору стратегії вирішення конфлікту, а також наявність істотних відмінностей між чоловіками й жінками в цьому аспекті.

Об'єкт дослідження – емоційний інтелект особистості.

Предмет дослідження – взаємозв'язок емоційного інтелекту та стилів вирішення конфліктів у чоловіків і жінок.

Мета дослідження – встановити взаємозв'язок емоційного інтелекту та стилів вирішення конфліктів у чоловіків і жінок.

Гіпотеза – рівень розвитку емоційного інтелекту має зв'язок зі стилями вирішення конфлікту. Чим вищим є рівень розвитку емоційного інтелекту, тим конструктивніші стилі вирішення конфлікту обирають досліджувані.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури щодо понять емоційного інтелекту та стилів вирішення конфліктів.
2. Дослідити та проаналізувати особливості емоційного інтелекту, стилів вирішення конфліктів та уявлень про себе у чоловіків та жінок.
3. Емпірично визначити взаємозв'язок емоційного інтелекту та стилів вирішення конфліктів у респондентів.

Методи та методики дослідження:

1. Методика на визначення рівню розвитку емоційного інтелекту.
2. Діагностика схильності до конфліктної поведінки.
3. Методика діагностики Q-сортування.
4. Методи математичної статистики: коефіцієнт кореляції рангу Спірмена та порівняльний аналіз U – критерій Манна Уїтні.

Характеристика вибірки.

У дослідженні брали участь 60 осіб. Розподіл на дві групи за критерієм статі. Перша група – чоловіки, друга група – жінки. Середній вік групи чоловіків склав 28-30 років, а групи жінок – 30-32 роки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ УЯВЛЕНЬ ЩОДО ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА СТИЛІВ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК.

1.1. Поняття та особливості емоційного інтелекту.

Початком вивчення такого поняття, як емоційний інтелект, стала робота Говарда Гарднера “Frames of Mind” у 1983 році [12]. Дослідник вирішив описати у монографії своє бачення, як модель мультифакторного інтелекту, тобто, на його думку, поняття «інтелект» є багатограним явищем і характеризується підтипами, які мають значний вплив на загальну життєдіяльність особистості. Основним внеском Говарда Гарднера стало виділення семи підтипів інтелекту: вербальний, емоційний, кінестетичний, логіко-математичний, музичний, просторовий [12]. Але емоційний інтелект він поділив ще на два окремі аспекти такі, як міжособистісний та внутрішньо-особистісний. Під міжособистісним інтелектом розуміли поняття соціального інтелекту або ж соціальну компетентність, що характеризувало здатність людини до взаємодії з іншими, сприйняття емоцій інших, усвідомлювати їхні мотиви та прагнення до ефективної з ними взаємодії, розвиток навичок співпраці. Коли внутрішньо-особистісний інтелект розглядається, як властивість, що спрямована на себе, на розуміння людиною власних емоцій, почуттів, їх витоки, регулювання на цій основі поведінки та характеризується вмінням самоактуалізуватися в житті, мотивувати себе на активну діяльність задля досягнення успіху [2]. Обидва компоненти емоційного інтелекту відіграють важливу роль у життєдіяльності особистості, забезпечуючи ефективну взаємодію з соціумом та самореалізацію.

У своєму дослідженні Ламаш І. В та Милославська О. В. дійшли висновку, що компоненти емоційного інтелекту такі, як «управління своїми емоціями» та «самотивація», є проявом внутрішньо особистісного емоційного інтелекту, а «розпізнавання емоцій інших людей» та «емпатія» є проявом міжособистісного емоційного інтелекту [7].

Праця Говарда Гарднера створила концептуальну базу для подальших досліджень поняття емоційного інтелекту, яке згодом продовжили вивчати Джон Мейер та Пітер Селовей. У 1990 році була опублікована перша дослідницька робота цих вчених, у якій було сформовано визначення емоційного інтелекту та запропоновано методику для його виміру [2].

Дослідники Дж. Мейер та П. Селовей розглянули поняття «емоційний інтелект», як ключовий компонент міжособистісної взаємодії та саморозвитку. На їхню думку, це набір розумових здібностей, задля сприйняття, оцінки та вираження власних емоцій та емоцій оточуючих [2]. Також, науковці зазначали, що людина з розвиненим емоційним інтелектом має володіти такими здібностями: усвідомлення власних емоцій, свідоме управління власними емоціями, змога мотивувати себе до діяльності, розпізнання та розуміння емоцій інших людей, вміння підтримувати доброзичливі відносини із соціумом [12]. Тобто, коли людина розуміє детермінанти переживань, природу виникнення певних станів та емоцій, їй стає легше керувати, контролювати ці переживання та впоратися з ними. Така можливість у регулюванні особистістю власних емоцій допомагає у вмінні заспокоїти себе, знизити рівень прояву деструктивної поведінки. Люди, які не характеризуються даними властивостями частіше переживають стан дистресу, їм важче справитися та подолати його. Самоконтроль допомагає особистості відкласти задоволення миттєвих імпульсів заради досягнення більш вагомих і довгострокових результатів. Науковці підкреслюють, що саме здатність самоконтролю є детермінантою успішної діяльності у майбутньому. Також, важливим компонентом емоційного інтелекту є емпатія, це здатність розуміти та розпізнавати стани та емоції інших людей, враховувати їх під час взаємодії. Особистості, які володіють емпатією, чутливі до слабких соціальних сигналів. Важливим є вміння впоратися з емоціями, які виникають під час процесу соціальної взаємодії, що визначає результативність у міжособистісному спілкуванні [12].

Дж. Мейер та П. Селовей узагальнили визначення емоційного інтелекту, як здатність сприймати, аналізувати й виражати власні емоції, контролювати та регулювати, що сприятиме емоційному та інтелектуальному розвитку, це забезпечує

здатність обробляти різні види інформації, що пов'язані з емоціями. Високий рівень емоційного інтелекту дозволяє бути чутливим та уважним до найменших змін у власному внутрішньому стані та у зовнішньому середовищі [12].

Популярності феномену емоційного інтелекту також надала робота американського психолога Данієла Гоулмана. Він наголошував, що інтелект не обмежений когнітивними функціями, є різні види, зокрема емоційний, який надає людині альтернативний спосіб бути розумною – у здатності розуміти себе, у ставленні до себе та ефективній побудові взаємин з іншими, що людина з розвиненим емоційним інтелектом здатна краще ідентифікувати та називати свої емоційні стани, вважав емоційний інтелект ключовим фактором особистісного зростання [2]. Дослідник виділив чотири ключові компоненти емоційного інтелекту, такі як, самосвідомість (self-awareness), самоконтроль (self-management), емпатія (empathy), навички взаємодії (relationship skills) [11]. Особистість, що володіє цими складовими, зазвичай є комунікабельною, здатна уникнути зайвих конфліктних ситуацій, реалістично оцінює власні можливості, є самодостатньою та незалежною. Тож, згідно визначення Данієла Гоулмана, емоційний інтелект є сукупністю навичок і здібностей, що дозволяють людині ідентифікувати й розуміти власні емоційні стани та емоції інших людей. Він підкреслює важливість усвідомлення взаємозв'язку між емоціями, мисленням і діями, а також здатність управляти своїми емоціями, контролюючи їх і використовуючи для досягнення успіху, емоційний інтелект включає емпатію, вміння будувати гармонійні стосунки та ефективно взаємодіяти з соціумом, що сприяє самореалізації та повному розкриттю потенціалу особистості [12].

Дослідник Рувен Бар-Он, прихильник змішаної моделі емоційного інтелекту, визначає його як сукупність некогнітивних здібностей, знань і компетенцій, які дозволяють людині ефективно справлятися з життєвими викликами та тиском навколишнього середовища [2]. Він стверджує, що емоційний інтелект впливає на загальну здатність людини адаптуватися до вимог реальності та вирішувати повсякденні завдання. Вчений виокремив п'ять складників емоційного інтелекту [12]: внутрішньо-особовий (включає в себе здатність розуміти й управляти собою,

усвідомлювати власні емоції, упевненість у собі, самоповага, самоактуалізація та незалежність); між-особовий (уміння взаємодіяти з іншими та підтримувати гармонійні стосунки, базою який є емпатія, соціальна відповідальність та ефективна комунікація); адаптація (здатність до гнучкості реагування, вміння знаходити конструктивні рішення в проблемних ситуаціях); управління стресовими ситуаціями (характеризується здатністю витримувати стрес та контролювати власні імпульси, зберігати при цьому емоційну стійкість та витримку); загальний позитивний настрій (здатність підтримувати оптимістичний погляд на життя, отримувати задоволення від життя, бути щасливим і мотивованим, а також ділитися цим настроєм із оточенням). Така модель емоційного інтелекту Р. Бар-Она охоплює широкий спектр умінь і якостей, які сприяють успішній адаптації та реалізації потенціалу людини [18].

Американський психолог Н. Холл, опираючись на змішану модель емоційного інтелекту, визначав його як здатність розуміти відмінності між позитивними та негативними емоціями, а також розрізняти різні типи позитивних емоцій. Ця спроможність, за його словами, сприяє побудові конструктивного діалогу та гармонійних взаємин. До основних складників емоційного інтелекту Н. Холл відносив емоційну обізнаність, управління емоціями, самомотивацію, емпатію, розпізнання емоцій інших людей [12].

Аналізуючи теоретичні джерела у контексті сучасних психологічних досліджень емоційного інтелекту, Марія Шпак [18] дійшла висновку, що емоційний інтелект є особистісною властивістю, що зумовлюється єдністю афекту та інтелекту при взаємодії емоційних, когнітивних, поведінкових та мотиваційних аспектів. Емоційний інтелект спрямований на розуміння власних емоцій і переживань інших людей, управління емоційним станом, підпорядкування емоцій розуму та сприяє самопізнанню і самореалізації шляхом збагачення емоційного та соціального досвіду. Ґрунтуючись на теоретичні напрацювання учених, вона виділила три основні функції емоційного інтелекту: регулюючу, стресозахисну та адаптивну [18].

У своєму дослідженні О. І. Власова розглядає розвиток емоційного інтелекту, як важливу складову соціальних здібностей, що сприяє успішній соціальній

взаємодії. Вона ототожнює емоційний інтелект з емоційно-інтелектуальною здатністю та визначає його як поєднання емоційної чутливості, розуміння емоцій і здатності керувати ними [3].

Дослідниця В. Зарицька [6] визначає емоційний інтелект, як здатність ефективно поєднувати емоційні та раціональні аспекти для прийняття оптимальних рішень, висвітлює його як комплексну систему, що аналізує, інтерпретує та керує емоційними станами як своїми, так і оточуючими. Підкреслила, що емоційний інтелект не є статичним, він піддається розвитку та вдосконаленню. В. Зарицька також запропонувала власну структуру поняття, що складається з чотирьох компонентів: розуміння власних емоцій, самоконтроль та саморегуляція, розуміння емоцій інших людей, використання емоцій у спілкуванні та діяльності. Данні компоненти виступають загальними орієнтирами для визначення певного рівня розвитку емоційного інтелекту [5].

У працях українських вчених Н. Ковриги та Е. Носенко [14] емоційний інтелект представлений, як важливий чинник особистісного потенціалу, що дозволяє контролювати та використовувати емоції для самомотивації або досягнення успіху. Дослідниці розглянули це поняття у декількох аспектах: у теоретичному (на їхню думку витoki емоційних проявів вимагають подальшого вивчення), у соціальному (емоції часто протиставляють розуму через нерозвиненість емоційного інтелекту, що може мати погані наслідки) та у педагогічному (необхідність розробки підходів до формування емоційної компетентності під час процесу навчання та виховання). Також, автори запропонували ієрархічну модель рівнів розвитку емоційного інтелекту: найнижчий рівень, де емоційні реагування знаходяться на рівні умовних рефлексів, а зовнішні фактори домінують над внутрішніми; середній рівень характеризується більшим рівнем самоконтролю, переважанням внутрішніх чинників та поєднанням емоційного реагування із задачами; найвищий рівень відзначається гармонією у співвідношенні внутрішнього та зовнішнього, високою самооцінкою, мотивацією з середини та психологічним благополуччям [5].

Отже, аналіз теоретичних джерел дозволив виділити основні компоненти емоційного інтелекту: розуміння та управління власними емоціями, розпізнавання

та розуміння емоцій інших людей, емпатія, соціальні навички та адаптивність. Ці компоненти є ключовими для ефективної міжособистісної взаємодії, самореалізації та психологічного благополуччя.

1.2. Поняття та зміст стилів вирішення конфліктів.

Конфлікт є одним з фундаментальних явищ людської взаємодії. У науковій літературі це поняття розглядається та трактується, як певна взаємодія у формі зіткнення та протистояння не сумісних один з одним інтересів, поглядів, цілей та позицій спрямованих у різних напрямках, що супроводжується негативними емоційними переживаннями. Незмінно, люди виступають основними учасниками цього зіткнення – сторонами конфлікту, у якому можуть діяти незалежно, задля переслідування власних планів, так і об'єднуватися у групи [4].

Поведінка людини під час конфлікту та вибір певного стилю при взаємодії не є випадковим, це визначається особистісними властивостями індивіда, тим, як позиціонують себе інші залучені сторони, типом конфлікту та його значущістю для учасників. Трофімов Ю.Л. підкреслює [9], що кожен із існуючих стилів поведінки у вирішення конфліктів є ефективним за певних умов, від особистостей вимагається усвідомлений вибір на основі аналізу власне конкретної ситуації. Найбільш прийнятний підхід та стратегія залежать від контексту та фактору орієнтованості опонентів на власні або інтереси інших сторін. Від того, чи спрямовані учасники на задоволення тільки своїх потреб, чи зацікавленні враховувати потреби інших, залежить тип поведінки у конфлікті, якому буде надана перевага. Розв'язанням конфлікту вважається якась цілеспрямована позитивна дія, тобто рішення, що передбачає припинення протиборства сторін. Від того, чи оцінюють завершення конфлікту його учасники вдалим або невдалим, виділяють відповідні тактики [9]: «виграти/програти» - одна сторона намагається досягти успіху за рахунок програшу іншої сторони; «програти/виграти» - одна сторона погоджується на поразку, коли вбачає боротьбу приречену на провал; «програти/програти» - обидві сторони залишаються у програші по закінченню конфлікту; «виграти/виграти» - сторони налаштовані на таке закінчення конфлікту, яке надасть змогу виграти усім.

Кеннет Томас та Ральф Кілманн запропонували модель вирішення конфліктів, у якій визначили п'ять основних стилів: суперництво, уникнення, співпраця, пристосування та компроміс [4].

Конкурентний стиль характеризується високою активністю особистості, для якої мета задовольнити власні інтереси є понад усе. Суперництво передбачає вольову рішучість нав'язувати рішення, при цьому нехтуючи перспективами та потребами інших сторін. Особистості, для яких характерний даний стиль вирішення конфліктів, припускають, що у конфлікті тільки одна сторона має виграти, інші мають програти. Це спонукає людей будь-якою ціною прагнути до перемоги, змушуючи інших прийняти їх точку зору. Вони зосереджені на задоволенні власних бажань, навіть якщо це послідує завдати комусь шкоди. Для досягнення успіху особистості покладаються на власні вольові якості, хитрість, працьовитість, стійкість, здоровий глузд та винахідливість. Тобто, конкурентний стиль визначається відсутністю інтересу до співпраці та розкривається у невпинному прагненні задовольнити власні інтереси [17].

Стиль уникнення представляє пасивний підхід особистості у конфлікті, визначним є відсутність наполегливості та незацікавленість у співпраці. Особи, яким притаманний цей стиль, не захищають власні права, не шукають вирішення, натомість обирають обходити конфлікт без участі у ньому. Ця стратегія притаманна, коли проблема вважається незначною, ситуація здається безнадійною, або коли зусилля та ресурси, необхідні для вирішення, здаються невиправданими. Людина ігнорує конфлікт, відмовляється від участі та нехтує як чужою точкою зору, так і власною. Іноді стиль уникнення проявляється через взаємне заперечення ситуації, така поведінка незмінно залишає конфлікт невирішеним. Таким чином, стратегія уникнення характеризується нездатністю відстояти свої інтереси та послідовним ухиленням від спільного вирішення конфлікту [17].

Стиль пристосування передбачає визнання пріоритету потреб іншої сторони над власними, розкривається у готовності до співпраці без захисту особистих інтересів. Цей стиль вважається доречним, коли результат значно важливіший для когось і не дуже істотний для вас, або при протистоянні більш владній стороні, де

перемога мало ймовірна. Особистості, які використовують цей стиль, охоче погоджуються з поглядами та думками інших, щоб знайти задовільне рішення. Шукають схвалення, визнання іншими та підтримку через елементи самопожертви для сприяння гармонії. Тобто, пристосування передбачає вирішення конфлікту шляхом згладжування протиріч за рахунок особистих інтересів [17].

Стиль співпраці вимагає активної участі та вичерпного захисту інтересів обох сторін. Даний підхід зобов'язує до ретельного та тривалого процесу, під час якого відкрито обговорюються потреби та проблеми опонентів. Вимагає більшої залученості та витрат часу, порівняно з іншими стилями, але є більш ефективним при пошуку взаємовигідних рішень. Співпраця забезпечує повагу інтересів усіх сторін, вирішальним для цього стилю є конструктивне ставлення до належної поведінки, прагнення знайти спільну мову, готовність брати участь у тривалому процесі переговорів. Зрештою, розглянута стратегія забезпечує задоволення потреб усіх залучених учасників [17].

Компромісний стиль орієнтований на пошук вирішення конфлікту шляхом взаємних поступок. Підхід передбачає відмову кожної сторони від деяких своїх інтересів, задля досягнення часткового задоволення потреб іншої. Це процес, під час якого бажання виконуються шляхом обміну поступками, для компромісного вирішення прийняттого для всіх. Вимагає розвинутих навичок ведення переговорів, що дозволить висловити думки, зважити позитивні та негативні моменти та прийняти рішення, яке максимізує взаємну вигоду. Компроміс, також, відображає спільну готовність до завершення конфлікту, навіть з потенційними короткостроковими втратами, в очікуванні майбутньої вигідної співпраці. Ця стратегія врегульовує розбіжності, сприяє взаємним поступкам між конфліктуєчими сторонами [17].

Отже, аналіз стилів вирішення конфліктів показав, що кожен з них має свої переваги та недоліки, і жоден не є універсальним. Ефективність того чи іншого стилю залежить від конкретної ситуації, особистісних характеристик учасників конфлікту та їхніх цілей. Здатність адаптуватися до різних ситуацій і

використовувати різні стилі вирішення конфліктів є ключовою для успішного управління конфліктами.

1.3. Теоретичні засади дослідження емоційного інтелекту та стилів вирішення конфліктів у чоловіків і жінок.

На поведінку людини та її прояв у соціальній взаємодії впливає багато факторів, одним із них є статеві приналежності. Чоловікам та жінкам властиво по-різному реагувати на ситуації за певних біологічних, психологічних та соціокультурних аспектів.

Д. Гоулман зазначає, що чоловікам властиво краще розрізняти емоції відповідно до соціальних норм та культурних очікувань, а жінки розуміються на почуттях особистісної взаємодії. Автор доводить, що чоловіки є стриманими при прояві симпатії, дистресу, печалі, у той час, жінки здержують прояви сексуальності, агресії та гніву [1].

Водночас, Ш. Берн освітлює [13], що відмінності між особами чоловічої та жіночої статі у контексті емоційної сфери є незначними. За результатами інших досліджень, при можливих однакових показниках за загальним рівнем емоційного інтелекту, у жінок переважає високий рівень показників емоційності, міжособистісних відносин, соціальної відповідальності, коли у чоловіків – внутрішньо особистісні показники, адаптованість та здатність управляти стресом. Така ж думка висвітлюється у роботах Гіту Орме [1]. Автор зазначав, що здатність відстоювати власні права, самоствердження, стресостійкість та контроль до імпульсів, швидкість вирішення проблем є вираженими показниками у чоловічій статі. Міжособистісні показники та соціальна відповідальність притаманні жіночій статі.

І. Грузинська зазначала про гендерні відмінності саме в розвитку окремих складників емоційного інтелекту. У юнаків розвиненими є розуміння власних емоцій, вираження та їх контроль, а у дівчат – здатність ідентифікувати та використовувати емоції [10].

У дослідженнях М. Аргайд [13] висвітлюється більш високий рівень емоційного інтелекту саме у жінок. Автор пояснює це тим, що у них краще, ніж у чоловіків, розвинені навички міжособистісної взаємодії, а це переважає та має прямий зв'язок з рівнем емоційного інтелекту.

Було знайдено відмінності за специфікою статі у дослідженнях окремих компонентів емоційного інтелекту С.І. Хонського [13]. Наприклад, у юнаків і дівчат за параметрами «управління емоціями» та «розуміння емоцій». Показники дівчат перевищували з параметру емпатії та співпереживання радості, що відповідає даним А. Феінгольда та Дж. Бененсон відповідно [13]. Такі результати пояснювали спираючись на гендерні ролі та особливостями виховання. Дівчат характеризують як дбайливих, а юнаків – владних та незалежних. Спираючись на думку Д. Блока, ігри з ляльками вплинули на розвиток у дівчат емпатійної експресії, а ігри, притаманні хлопцям, цьому не сприяють [13]. Це є однією з причин відсутності високого рівня емпатійної чуйності у чоловіків. Показники юнаків мали високі значення з компоненту позитивної експресивності, тобто переживання та прояв позитивних емоцій. Це пояснюють тим, що чоловіки легше переживають кризи, що дозволяє їм відчувати спокій та переживати позитивні емоції частіше за дівчат. Зазначено, що при відмінності емоційної експресії у чоловіків і жінок, у них спостерігали однакові фізіологічні реакції. Наведені дослідження є підставою для думки Ш. Берн щодо емоційності та сили переживання емоцій, яка є майже однаковою для обох статей, а різниця лише у ступені їхнього зовнішнього вираження [13].

Деякі емоції поділяються на характерні і не характерні для певної статі [5]. Для жінок характерно плакати, боятися та проявляти сентиментальність, що є непристойним для чоловіків. Для них є характерним проявляти гнів та агресію, що відповідно непристойно для жінок. З цим пов'язано, що жінкам краще вдається кодувати вираження щастя, а чоловікам прояви злоби і гніву. Однак, вплив гендерних стереотипів має згубні наслідки. Через них чоловіки мають проблеми у стосунках та у сімейному спілкуванні, їм важко проявити теплоту, ніжність та співпереживання, а жінки позбавлені можливості адекватно висловити агресію [8].

Обидві статі, під впливом суспільства, задля контролю емоцій можуть придушувати їх, що є шкідливим способом подолання.

Також слід розглянути моделі поведінки чоловіків і жінок під час конфліктів [17]. Для чоловіків більш притаманний пасивний підхід, вони демонструють небажання активно втручатися, коли жінки, навпаки, схильні до активної участі та віддають пріоритет залученню інших задля вирішення ситуації. Крім того, важливо зауважити, що саме чоловікам властива здатність сприймати конфліктні ситуації та окреслювати їх, задля адаптування власних відповідей на основі контексту, тому їхня поведінка більш диференційована в різних сферах конфлікту. Під час вирішення конфліктів у сімейному колі, чоловіки та жінки обирають різні методи подолання. Для чоловіків властивим є прояв агресії, напористість та відповідні словесні висловлювання, коли жінки, зазвичай, більш толерантні, терпимі та схильні до досягнення компромісу, але для них притаманне вираження емоційного напруження через сльози [8].

Р. Берон та Д. Річардсон розглянули питання гендерних відмінностей у ставленні до агресії [15]. Так, жінки вважають схильність до домінування у майбутнього чоловіка привабливою рисою. Чоловіки, зазвичай, після прояву актів агресії не відчувають провини та тривогу, тоді як жінки стискаються із занепокоєнням щодо своїх агресивних дій та можливими наслідками. Г.Хекхаузен зауважує, що для жінок після прояву агресії властиво переживати емоційний стрес, почуття провини та страх [15].

Важливим є те, як суспільні норми вплинули на прояв агресивних дій у людей залежно від їхньої статі. Так, чоловіки сприймають агресію більше як інструмент, що використовується задля досягнення суспільного визнання та отримання матеріальних нагород. Іноді подібну поведінку вони проявляють під впливом соціального тиску, коли сумніву піддається положення, самооцінка та самоповага чоловіка. Тоді, як для жінок подібні прояви агресивності властиві під час емоційної напруги та у стані гніву. Вони можуть відчувати збентеження та дискомфорт проявляючи агресивну поведінку у соціумі. Така розбіжність є наслідком соціальних факторів, гендерних стереотипів та ролей [15].

Отже, загальні відмінності між чоловіками та жінками в спектрі емоційного інтелекту точніше описують як якісні, а не кількісні. Обидві статі демонструють подібні фізіологічні реакції, однак інтерпретація та вираження емоцій значно відрізняються, в основному через вплив соціально сконструйованих гендерних ролей і норм, набутих вихованням. Суспільні умови формують те, як чоловіки та жінки сприймають, переживають і виражають свої емоції, що призводить до чітких моделей поведінки в різних контекстах, включаючи конфліктні ситуації.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

1. Теоретичний аналіз поняття емоційного інтелекту показав, що дослідники характеризують його як багатогранне явище, що складається з здатності виявляти, сприймати, інтерпретувати та керувати емоціями, як власними, так і інших людей. Він дозволяє будувати гармонійні міжособистісні стосунки, досягати успіху у різних сферах життя та ефективно адаптуватися до мінливих обставин. Емоційний інтелект не є вродженою характеристикою, його рівень можна розвивати та вдосконалювати протягом життя. Особистості з високим рівнем емоційного інтелекту краще розуміють себе та інших, ефективніше контролюють та керують емоційними станами, легше долають стресові ситуації та мають більш якісні між людські взаємини.
2. Існують різні стилі вирішення конфліктів. На основі аналізу джерел, було виокремлено стиль суперництва, уникнення, співпраці, пристосування та компромісу. Не можна виділити один із них, як найліпший, бо кожен стиль доцільно використовувати залежно від контексту ситуації та особистісних характеристик учасників конфлікту.
3. На підставі проаналізованих досліджень, встановлено, що відмінності у проявах емоційного інтелекту та стилів вирішення конфліктів між чоловіками та жінками є результатом соціальних та культурних факторів, а також гендерних ролей і стереотипів. Автори вказують, що ці відмінності є більше

якісними, ніж кількісними і обидві статі здатні розвивати високий рівень емоційного інтелекту та ефективно вирішувати конфлікти.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ, СТИЛІВ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ ТА УЯВЛЕНЬ ПРО СЕБЕ У ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК.

2.1. Мета і завдання дослідження.

Метою дослідження є встановити взаємозв'язок емоційного інтелекту та стилів вирішення конфліктів у чоловіків і жінок.

Згідно з метою дослідження, було визначено наступні завдання:

1. Дослідити особливості емоційного інтелекту у чоловіків і жінок.
2. Проаналізувати особливості стилів вирішення конфліктів у респондентів.
3. Провести діагностику тенденцій поведінки та уявлень досліджуваних про себе.
4. Емпірично визначити взаємозв'язок емоційного інтелекту та стилів вирішення конфліктів у чоловіків і жінок.

2.2. Характеристика вибірки.

У дослідженні брали участь 60 осіб. Розподіл респондентів на групи відбувався за критерієм статі. Перша група - чоловіки, 30 осіб. Друга група – жінки, 30 осіб. Середній вік групи чоловіків склав 28-30 років, а групи жінок – 30-32 роки.

2.3. Процедура проведення дослідження.

На першому етапі проведення емпіричного дослідження ми розглядали рівні розвитку емоційного інтелекту В. В. Зарицької. Цю методику було використано з метою дослідити розвиток емоційного інтелекту у чоловіків і жінок, що відповідає наступним рівням: низький, середній, достатній, високий. Дана методика дозволяє визначити наступні складові емоційного інтелекту: «розуміння особистістю власних емоцій», «самоконтроль і саморегуляція емоцій», «розуміння особистістю емоцій інших», «здатність використовувати емоції у діяльності та спілкуванні», що відповідають однойменним шкалам.

На другому етапі нашого дослідження ми використовували діагностику схильності до конфліктної поведінки Томаса-Кілмана. Дана методика дозволяє визначити провідний тип поведінки досліджуваних у конфлікті та містить п'ять

шкал, що відповідають стилям вирішення конфліктів: «конкуренція», «приспосування», «уникнення», «співпраця» та «компроміс».

На третьому етапі ми використовували методіку Q-сортування В. Стефансона. Дана методика призначена для вивчення уявлень людини про себе та дозволяє визначити основні тенденції поведінки людини: «залежність-незалежність», «товариськість-нетоваристкість», «прийняття боротьби-уникнення боротьби», що відповідають однойменним шкалам.

На четвертому етапі було використано метод кореляційного аналізу, а саме коефіцієнт кореляції рангу Спірмена, щоб встановити зв'язок між складовими емоційного інтелекту, стилями вирішення конфліктів та уявленнями про себе у респондентів.

На п'ятому етапі було використано метод порівняльного аналізу - U-критерій Манна-Уїтні, для порівняння результатів респондентів за критерієм статі.

2.4. Аналіз рівня розвитку емоційного інтелекту.

У результаті проведення методіки «Рівні розвитку емоційного інтелекту» (В. В. Зарицька) ми отримали наступні бали, що представлені в таблиці 1 Додатку А.

Таблиця 1

Середні показники рівнів розвитку емоційного інтелекту в групах

	Розуміння власних емоцій (max80)	Самоконтроль і саморегуляція емоцій (max72)	Розуміння емоцій інших (max84)	Здатність використовувати емоції (max68)	Загальний рівень емоційного інтелекту (max304)
Група чоловічої статі	52,46	54,9	58,86	54,3	220,52
	65,58%	76,25%	70,07%	79,9%	72,54%
Група жіночої статі	56,53	53,53	63,66	52,4	226,12
	70,66%	74,35%	75,78%	77,06%	74,38%

Як бачимо з таблиці 1, у групі чоловічої статі переважають показники шкал «Самоконтроль і саморегуляція емоцій» та «Здатність використовувати емоції», тоді як у жіночій групі показники переважають за шкалами «Розуміння власних емоцій» та «Розуміння емоцій інших». Загальний рівень емоційного інтелекту в обох групах - достатній, з перевагою на 2% у жіночій групі.

Шкала «Розуміння власних емоцій», за якою жіноча група продемонструвала вищий середній бал, характеризує їх, як більш схильних до саморефлексії, усвідомлення власних емоційних станів, їхніх причин та наслідків, порівняно з чоловіками. Шкала «Самоконтроль і саморегуляція емоцій» за якою чоловіча група має незначну перевагу, вказує на їхню більшу здатність контролювати імпульси та власні емоційні реакції в конкретних ситуаціях. За шкалою «Розуміння емоцій інших» жіноча група також показала вищі показники, це узгоджується з загальноприйнятним уявленням про більшу емпатійність даної статі та їхню здатність краще розпізнавати та інтерпретувати емоційні стани інших людей. За шкалою «Здатність використовувати емоції» середній бал вищий у чоловіків, це характеризує їх як більш схильних до усвідомленого застосування емоцій для прийняття рішень, вони здатні використовувати емоції для досягнення цілей, власної мотивації та впливу в певних ситуаціях. Загальний рівень емоційного інтелекту, який обидві групи продемонстрували на достатньому рівні, свідчить про розвинену здатність володіння базовими навичками емоційної компетентності в усіх респондентів дослідження, незалежно від статі.

Отже, за результатами цієї методики, обидві групи продемонстрували достатній загальний рівень емоційного інтелекту, тобто незалежно від статі, досліджувані даної вибірки мають розвинений емоційний інтелект, що є позитивним фактором для їхньої соціальної адаптації, міжособистісних стосунків та загального функціонування. Показники чоловічої групи переважають за шкалами «Самоконтроль і саморегуляція емоцій» та «Здатність використовувати емоції», показники жіночої статі вищі за шкалами «Розуміння власних емоцій» та «Розуміння емоцій інших».

2.5. Аналіз схильності до конфліктної поведінки.

У результаті проведення методики «Діагностика схильності до конфліктної поведінки» (Томас-Кілман) ми отримали наступні бали, що представлені в таблиці 2 Додатку Б.

Таблиця 2

Середні показники схильності до конфліктної поведінки в обох групах

	Уникнення	Пристосування	Суперництво	Співпраця	Компроміс
Група чоловічої статі	7,26	5,46	3,6	6,3	7,3
	60,5%	45,5%	30%	52,5%	60,83%
Група жіночої статі	7	6,16	2,9	5,4	8,53
	58,3%	51,3%	24,16%	45%	71,08%

За результатами таблиці 2, у представників чоловічої групи показники переважають за шкалами «Уникнення», «Суперництво» та «Співпраця». У представників жіночої групи показники переважають за шкалами «Пристосування» та «Компроміс».

За шкалою «Уникнення» чоловіча група демонструє вищий середній бал, тобто вони є більш схильними уникати конфліктні ситуації та віддаляти їхнє вирішення, залишаючись осторонь. Шкала «Пристосування», за якою вищий показник у жіночої статі, відображає їхню орієнтованість на збереження міжособистісних зв'язків за рахунок поступок власними інтересами, згладжуючи розбіжності та підтримуючи гармонію у стосунках під час конфліктів. Показники шкал «Суперництво» та «Співпраця» переважають у групі чоловіків, що характеризує їх як здатних наполягати на своєму, відстоювати інтереси та демонструвати конкурентну поведінку. Водночас з цим, вони також орієнтовані на пошук взаємовигідних рішень та на конструктивне розв'язання конфліктів з урахуванням інтересів обох сторін. Показники за шкалою «Компроміс» вищі у

жіночої статі, тобто вони більш проявляють готовність до пошуку прийняттого вирішення за рахунок часткового задоволення інтересів обох сторін.

Отже, за результатами даної методики, чоловіча група є більш схильною демонструвати такі стилі вирішення конфліктів, як «Уникнення», «Суперництво» та «Співпраця», жіноча група – «Пристосування» та «Компроміс». Тобто, досліджувані чоловіки орієнтовані у своїй поведінки або уникати конфлікти, або проявляти суперництво, а також їм властива готовність до співпраці. Досліджувані жінки обирають стратегії поведінки орієнтовані на збереження стосунків через поступки – власні або взаємні.

2.6. Аналіз діагностики Q-сортування.

У результаті проведення методики «Q-сортування» (В. Стефансон) ми отримали наступні бали, що представлені в таблиці 3 Додатку В.

Таблиця 3

Середні показники за методикою Q-сортування в обох групах

	Залежність	Незалежність	Товариськість	Нетовариськість	Прийняття боротьби	Уникнення боротьби
Група чоловічої статі	4,9	3,7	5,46	2,66	2,53	4,03
	49%	37%	54,6%	26,6%	25,3%	40,3%
Група жіночої статі	5,53	3,56	6,6	2,93	2,5	4,63
	55,3%	35,6%	66%	29,3%	25%	46,3%

За результатами таблиці 3, у чоловічої групи показники переважають за шкалою «Незалежність», тоді як у жіночій групі показники вищі за шкалами «Залежність», «Товариськість», «Нетовариськість» та «Уникнення боротьби», за шкалою «Прийняття боротьби» показники майже однакові в обох групах.

Показники за шкалою «Залежність» свідчать, що жінки даної вибірки більше орієнтовані на схвалення від оточуючих та шукають підтримки під час прийняття

рішень. Шкала «Незалежність», яка є більш вираженою у представників чоловічої групи, характеризує їх, як більш самостійних, автономних, здатних приймати рішення, спираючись на власні переконання та сили. За шкалами «Товариськість» та «Нетовариськість» вищий середній бал представлено у досліджуваних жіночої статі. Ці дві шкали протистоять одна одній, тому вираження їх обох в одній групі є суперечливим. Тобто, жіноча група, водночас, є і орієнтованою на встановлення соціальних контактів і проявляє меншу потребу в інтенсивних соціальних взаємодіях. Схожий рівень вираження шкали «Прийняття боротьби» в обох досліджуваних групах свідчить, що готовність до конкуренції та активної участі у відстоюванні своїх прав властиво однаково обом статтям. При цьому, результати шкали «Уникнення боротьби», вказують на більшу схильність жінок уникати прямих конфронтацій та суперництва.

Отже, результати методики свідчать про те, що жінки даної вибірки схильні до залежності, прояву товариськості та нетовариськості під час встановлення соціальних зв'язків, та до уникнення боротьби. Чоловіки даної вибірки демонструють схильність до незалежності. До прийняття боротьби схильні усі досліджувані однаково, незалежно від статі.

2.7. Особливості взаємозв'язку рівня розвитку емоційного інтелекту, стилів вирішення конфліктів та уявлень про себе у чоловіків і жінок.

2.7.1. Кореляційний аналіз рівня розвитку емоційного інтелекту, стилів вирішення конфліктів та уявлень про себе у респондентів досліджуваних груп.

Першим етапом кореляційного аналізу ми встановили взаємозв'язок між шкалами розуміння власних емоцій, самоконтроль і саморегуляція емоцій, розуміння емоцій інших, здатність використовувати емоції, загальний рівень емоційного інтелекту та шкалами уникнення, пристосування, суперництва, співпраця, компроміс у досліджуваних двох груп. Результати чоловічої та жіночої групи представлені відповідно у таблицях 4 та 5.

Таблиця 4

Кореляційний аналіз схильності до конфліктної поведінки та рівнем розвитку
емоційного інтелекту у чоловічій групі

Чоловіча група	Уникнення	Пристосування	Суперництво	Співпраця	Компроміс
Розуміння власних емоцій	-0,28	0,57*	0,001	-0,08	-0,38*
Самоконтроль і саморегуляція емоцій	-0,13	0,13	0,08	0,31	-0,39*
Розуміння емоцій інших	-0,41*	0,07	0,27	0,16	-0,25
Здатність використовувати емоції	-0,18	-0,08	0,15	0,17	-0,03
Загальний рівень емоційного інтелекту	-0,31	0,16	0,18	0,22	-0,35

* - кореляційні зв'язки при $p \leq 0,05$

У групі чоловічої статі встановлено прямий кореляційний зв'язок між розумінням власних емоцій та пристосуванням, встановлено зворотній кореляційний зв'язок між розумінням власних емоцій та компромісом, між самоконтролем і саморегуляцією емоцій та компромісом, між розумінням емоцій інших та уникненням, при $p \leq 0,05$. Тобто, чим краще чоловіки усвідомлюють власні емоції, тим частіше вони обирають стратегію пристосовування під час конфліктів. Розуміння власних емоцій впливає на здатність приглушувати імпульсивні реакції задля збереження гармонійності стосунків, навіть ціною власних інтересів. Також, чим краще вони розуміють власні емоції, тим менш для них властиві компромісні рішення. Можливо це пов'язано з тим, що для чоловіків даної вибірки більш властиво поступитись або наполягати на своєму, ніж шукати компроміс. Досліджувані цієї групи, з кращою емоційною регуляцією рідше обирають стратегію компромісу. Це може бути пов'язано з можливістю витримувати більшу напругу під час конфлікту, що дозволяє їм обирати більш визначені стилі. Чим краще розуміння емоцій інших розвинене у чоловіків, тим менше вони уникають конфлікти. Розпізнавання почуттів інших є передумовою більш усвідомленої

взаємодії, що впливає на вибір більш активного втручання у конфлікт, ніж стратегія уникнення.

Отже, достатній рівень емоційного інтелекту у чоловічої групи, який було представлено у таблиці 1, не є для них підставою обирати більш конструктивні стратегії вирішення конфліктів, як компроміс. Розвинені складові емоційного інтелекту чоловіків сприяють усвідомленому пристосуванню або більш активному включенню у конфлікт, що свідчить про їхню емоційну зрілість, яка дозволяє конструктивно обирати між конфронтацією та поступливістю, залежно від певних ситуацій.

Таблиця 5

Кореляційний аналіз схильності до конфліктної поведінки та рівнем розвитку емоційного інтелекту у жіночій групі.

Жіноча група	Уникнення	Пристосування	Суперництво	Співпраця	Компроміс
Розуміння власних емоцій	0,15	0,24	-0,03	-0,07	-0,39*
Самоконтроль і саморегуляція емоцій	-0,17	-0,16	-0,07	0,39*	0,004
Розуміння емоцій інших	0,21	0,34	-0,62*	0,24	0,07
Здатність використовувати емоції	0,04	0,13	-0,08	-0,08	-0,18
Загальний рівень емоційного інтелекту	0,07	0,21	-0,29	0,17	-0,18

* - кореляційні зв'язки при $p \leq 0,05$

У групі жіночої статі виявлено зворотній кореляційний зв'язок між розумінням власних емоцій та компромісом, між розумінням емоцій інших та суперництвом, виявлено прямий кореляційний зв'язок між самоконтролем і саморегуляцією емоцій та співпрацею, при $p \leq 0,05$. Тобто, ті жінки, які краще розуміють власні емоції, рідше погоджуються на компромісні рішення, що пояснюється їх чітким усвідомленням власних потреб, через які вони не готові занижувати власні очікування на користь

компромісу. Досліджувані з високим рівнем самоконтролю емоцій частіше схильні застосовувати стратегію співпраці. Здатність до саморегуляції емоційних реакцій створює підґрунтя для ефективного діалогу, під час якого високо ймовірно домовитися про співпрацю. Жінки, які краще розуміють емоції інших, менш проявляють суперницьку поведінку. Це можливо через розвинену емпатійність та чутливість до інших, що перешкоджає прояву агресивної та конкурентної поведінки. Переважає орієнтація на збереження гармонійної взаємодії.

Отже, у досліджуваних жінок, емоційний інтелект виявився важливим фактором, який неодмінно впливає на вибір ними поведінки та стилю вирішення конфліктів. Високий рівень розуміння емоцій, як власних, так і інших людей, сприяє відмові від стратегій суперництва та компромісу на користь інших стилів. Високий рівень вираження у жінок самоконтролю емоцій сприяє їхній співпраці, як найбільш продуктивній стратегії.

Наступним етапом, ми встановили взаємозв'язок між шкалами розуміння власних емоцій, самоконтроль і саморегуляція емоцій, розуміння емоцій інших, здатність використовувати емоції, загальний рівень емоційного інтелекту та шкалами залежність, незалежність, товариськість, нетовариськість, прийняття боротьби, уникнення боротьби за двома групами респондентів відповідно до таблиць 6 та 7.

Таблиця 6

Кореляційний аналіз рівня розвитку емоційного інтелекту та уявленнями людини про себе у чоловічій групі

Чоловіча група	Розуміння власних емоцій	Самоконтроль і саморегуляція емоцій	Розуміння емоцій інших	Здатність використовувати емоції	Загальний рівень емоційного інтелекту
Залежність	0,3	0,21	0,44*	-0,01	0,3
Незалежність	0,27	0,18	0,59*	0,34	0,44*
Товариськість	0,21	-0,15	0,38*	0,24	0,21
Нетовариськість	0,08	0,25	-0,01	0,31	0,18
Прийняття	0,33	0,17	0,28	0,26	0,32

боротьби					
Уникнення боротьби	0,27	-0,04	-0,05	-0,006	0,01

* - кореляційні зв'язки при $p \leq 0,05$

У групі чоловічої статі встановлено прямий кореляційний зв'язок між залежністю та розумінням емоцій інших, між незалежністю та розумінням емоцій інших, між незалежністю та загальним рівнем емоційного інтелекту, між товариськістю та розумінням емоцій інших, при $p \leq 0,05$. Тобто, чим вищий рівень залежності у чоловіків, тим краще вони розуміють емоційні стани інших людей. Це може пояснюватися тим, що емоційна чутливість до зовнішніх впливів супроводжується підвищеною емпатією. У той же час, чоловіки, які сприймають себе як незалежних, також демонструють вищу здатність до розуміння емоцій інших. У цьому випадку незалежність можна інтерпретувати більше як впевненість у собі, яка дозволяє краще розпізнавати емоційні стани інших людей, або досліджувані чоловіки неоднорідні у розумінні залежності та незалежності, що вплинуло на результати. Високий рівень незалежності у чоловіків також корелює з високим рівнем загального емоційного інтелекту. Це вказує, що більш самостійні представники чоловічої статі виявляють більш високі здібності емоційного інтелекту. Чоловіки, які виражають високий рівень товариськістю, також краще розуміють емоції інших, що є логічним. Соціально-активні люди з розвиненою емпатією частіше будують емоційно насичену взаємодію.

Отже, досліджувані чоловіки продемонстрували позитивні зв'язки між власними уявленнями про себе та рівнем емоційного інтелекту. Їхня залежність, незалежність та товариськість визначають здатність до розуміння емоцій інших людей. Виявлено неоднозначне розуміння понять залежності та незалежності у чоловічій групі, на що вказують суперечливі результати.

Таблиця 7

Кореляційний аналіз рівня розвитку емоційного інтелекту та уявленнями людини про себе у жіночій групі

Жіноча група	Розуміння	Самоконтроль і	Розуміння	Здатність	Загальний
--------------	-----------	----------------	-----------	-----------	-----------

	власних емоцій	саморегуляція емоцій	емоцій інших	використовувати емоції	рівень емоційного інтелекту
Залежність	-0,012	0,01	0,1	-0,06	0,07
Незалежність	-0,18	0,15	-0,27	-0,1	-0,13
Товариськість	-0,17	0,02	-0,38*	-0,4*	-0,32
Нетовариськість	0,16	-0,07	0,18	-0,01	0,08
Прийняття боротьби	0,27	-0,17	-0,33	-0,34	-0,19
Уникнення боротьби	-0,02	-0,49*	0,02	-0,03	-0,16

* - кореляційні зв'язки при $p \leq 0,05$

У групі жіночої статі виявлено зворотній кореляційний зв'язок між товариськістю та розумінням емоцій інших, між товариськістю та здатністю використовувати емоції, між уникненням боротьби та самоконтролем і саморегуляцією емоцій, при $p \leq 0,05$. Тобто, досліджувані жінки, які сприймають себе, як більш товариських, мають нижчі показники розуміння емоцій інших та здатності використовувати емоції. Це може пояснюватися тим, що товариськість для них є поверхневою або формальною соціальністю, вони можуть активно взаємодіяти, при цьому не заглиблюватися в емоційні переживання інших людей, та орієнтація на зовнішній контакт може заважати усвідомленому використанню емоцій, коли жінки орієнтуються більше на реакції інших, ніж на власний емоційний досвід. Також, жінки даної вибірки, які більш схильні уникати боротьбу, демонструють гіршу здатність до самоконтролю емоцій. Для них уникнення конфліктів є більш результатом низької здатності керувати власним емоційним станом під час напружених ситуацій.

Отже, досліджувані жіночої групи виявили зворотні зв'язки між компонентами емоційного інтелекту та товариськістю і уникненням боротьби, це вказує на те, що висока соціальна активність та уникнення конфліктів не завжди поєднується з ефективними емоційними навичками, частина жінок більше орієнтована на зовнішні соціальні ролі, не маючи достатніх емоційних ресурсів.

Наступним етапом, ми встановили взаємозв'язок між шкалами уникнення, пристосування, суперництво, співпраця, компроміс та шкалами залежність, незалежність, товариськість, нетовариськість, прийняття боротьби, уникнення боротьби у чоловічій та жіночій групах відповідно до таблиць 8 та 9.

Таблиця 8

Кореляційний аналіз схильності до конфліктної поведінки та уявленнями людини про себе у чоловічій групі

Чоловіча група	Уникнення	Пристосування	Суперництво	Співпраця	Компроміс
Залежність	-0,27	0,07	0,017	0,25	-0,25
Незалежність	-0,27	0,17	0,13	0,08	-0,27
Товариськість	-0,4*	0,06	0,18	0,08	-0,06
Нетовариськість	0,28	0,15	-0,38*	-0,07	0,20
Прийняття боротьби	-0,33	0,04	0,39*	0,07	-0,41*
Уникнення боротьби	0,23	0,09	-0,35	-0,14	0,23

* - кореляційні зв'язки при $p \leq 0,05$

У групі чоловічої статі встановлено зворотній кореляційний зв'язок між товариськістю та уникненням конфліктів, між нетовариськістю та суперництвом, між прийняттям боротьби та компромісом, встановлено прямий кореляційний зв'язок між прийняттям боротьби та суперництвом, при $p \leq 0,05$. Тобто, досліджувані цієї групи, які оцінюють себе більш товариськими, рідше обирають таку стратегію, як уникнення конфліктів. Соціально-активні чоловіки не вбачають у конфліктах можливої загрози для себе, тому частіше надають перевагу активній поведінці в подібних ситуаціях. Досліджувані, які сприймають себе більше, як нетовариських, менш схильні демонструвати суперницьку поведінку у конфлікті. Нетовариськість може бути пов'язана з відстороненістю та пасивністю, ніж з агресивною настановою, через що такі чоловіки не схильні до конкуренції. Досліджувані даної групи, які більш схильні до прийняття боротьби, частіше обирають стратегію суперництва та рідше схильні до компромісу. Готовність до боротьби є прямою

настановою, щоб демонструвати домінуючий стиль конфліктної взаємодії, тому для них конфлікт є протистоянням, а не можливістю домовлятися та шукати взаємного вирішення.

Отже, у досліджуваних чоловічої групи простежується зв'язок між прийняттям боротьби та активною стратегією поведінки під час конфлікту – суперництвом. Водночас, товариськість виступає чинником, що зменшує уникнення конфліктів, а нетовариськість пов'язана з проявом пасивності, через що чоловіки частіше уникають активної участі.

Таблиця 9

Кореляційний аналіз схильності до конфліктної поведінки та уявленнями людини про себе у жіночій групі

Жіноча група	Уникнення	Пристосування	Суперництво	Співпраця	Компроміс
Залежність	-0,11	-0,006	0,003	-0,003	-0,125
Незалежність	-0,17	-0,45*	0,58*	0,07	-0,25
Товариськість	-0,36*	-0,09	0,41*	-0,0008	-0,11
Нетовариськість	-0,14	0,54*	-0,15	-0,28	0,05
Прийняття боротьби	0,02	-0,24	0,58*	-0,03	-0,47*
Уникнення боротьби	-0,016	0,39*	0,08	-0,49*	-0,14

* - кореляційні зв'язки при $p \leq 0,05$

У групі жіночої статі виявлено зворотній кореляційний зв'язок між незалежністю та пристосуванням, між товариськістю та уникненням, між прийняттям боротьби та компромісом, між уникненням боротьби та співпрацею, виявлено прямий кореляційний зв'язок між незалежністю та суперництвом, між товариськістю та суперництвом, між нетовариськістю та пристосуванням, між прийняттям боротьби та суперництвом, між уникненням боротьби та пристосуванням, при $p \leq 0,05$. Тобто, досліджувані жінки, які є більш незалежними, частіше використовують стратегію суперництва у конфлікті та менш схильні до стратегії пристосування. Для незалежних жінок не характерно жертвувати власними

інтересами на користь збереження взаємовідносин, власна позиція для них має вагоме значення, через що вони частіше обирають активне протистояння. Жінки, які є більш товариськими, також схильні частіше обирати стратегію суперництва та рідше уникають конфліктів. У даній жіночій вибірці товариськість може усвідомлюватися, як соціальна активність та комунікативна впевненість, тому досліджувані з даними характеристиками частіше прагнуть до взаємодії, навіть якщо вона супроводжується конфліктами. Жінки, яким більше властива нетовариськість, частіше обирають стратегію пристосування під час конфліктів, це може свідчити про низький рівень впевненості у соціальних взаємодіях, через що їм властиво поступатися. Досліджувані даної групи, яким властиво прийняття боротьби, частіше обирають стратегію суперництва та рідше схильні до компромісу. Такі жінки менше орієнтовані на взаємний пошук рішень, для них більш властивим є уявлення про конфлікт, як про прийнятний спосіб взаємодії активного протистояння. Досліджувані, яким властиво уникнення боротьби, частіше обирають стратегію пристосування і рідше – співпрацю. Уникнення протистояння характерне для емоційно вразливих або несміливих учасниць взаємодії, тому вони схильні поступатися власними інтересами заради збереження взаємовідносин. Водночас, співпраця передбачає активність та діалог, а уникнення боротьби – вихід із ситуації, тобто, жінки, які уникають боротьби, також уникають й активно-конструктивних стратегій.

Отже, у досліджуваних жінок незалежність тісно пов'язана із активною конфліктною поведінкою – суперництвом, товариськість пов'язана як із активними, так і з пасивними формами поведінки, залежно від контексту, нетовариськість – із пристосуванням, тобто поступливістю, прийняття боротьби асоціюється із стратегією суперництва і заперечує компроміс, а жінки, які уникають боротьби, схильні до пасивних стратегій – пристосування та уникають активної співпраці.

2.7.2. Порівняльний аналіз рівня розвитку емоційного інтелекту, стилів вирішення конфліктів та уявлень про себе у респондентів досліджуваних груп.

Наступним етапом статистичного аналізу результатів дослідження став порівняльний аналіз таких стилів вирішення конфліктів, як уникнення, пристосування, суперництво, співпраця, компроміс. Результати наведені у таблиці 10.1.

Таблиця 10.1

Порівняльний аналіз стилів вирішення конфліктів між чоловічою та жіночою групою

	U-критерій Манна-Уїтні	Асимптотична значущість
Уникнення	421,000	0,67
Пристосування	374,000	0,26
Суперництво	370,500	0,24
Співпраця	295,000	0,02*
Компроміс	272,000	0,008*

*- рівень значущості $p \leq 0,05$

З таблиці ми бачимо, що з-поміж усіх п'яти шкал статистично значущу різницю між чоловічою та жіночою групами виявлено за шкалами «співпраця» та «компроміс». Для більшої наочності, наводимо середні показники стилів вирішення конфліктів, що мають значущі відмінності у показниках. (Таб. 10.2, рис. 1)

Таблиця 10.2

Назва шкал	Група досліджуваних	Середні показники
Співпраця	чоловіча	6,3
	жіноча	5,4
Компроміс	чоловіча	7,3
	жіноча	8,53

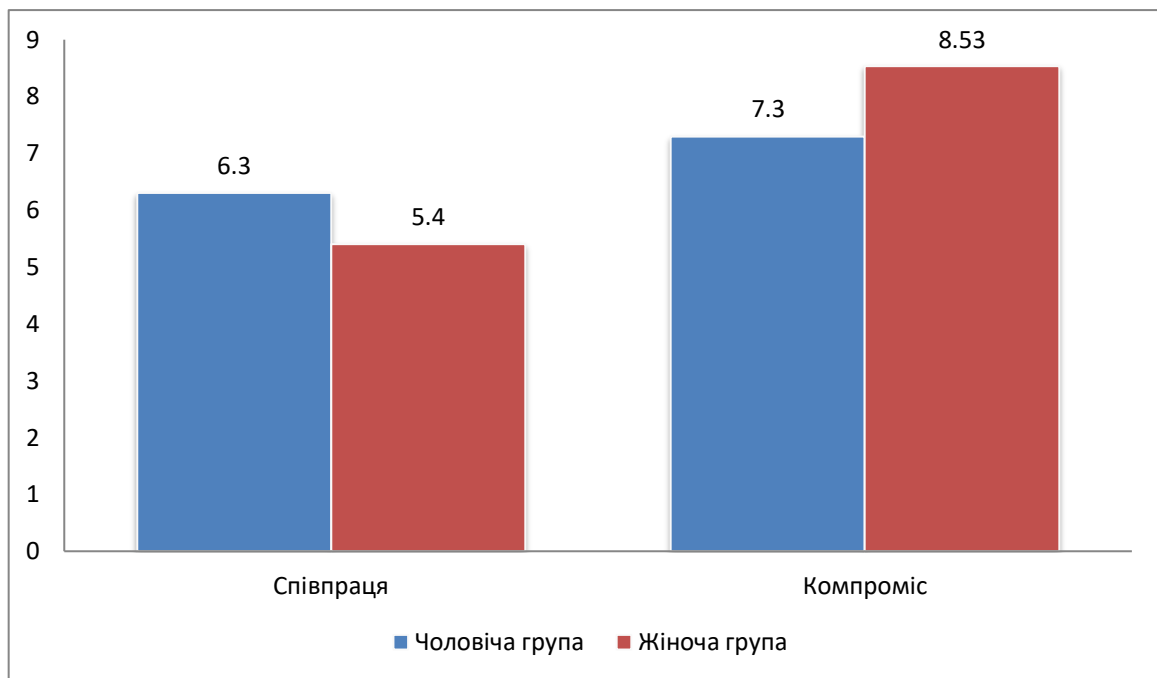

Рис. 1. Середні показники стилів вирішення конфліктів «співпраця» та «компроміс», що мають значущі відмінності у показниках у чоловічій та жіночій групах.

Можна побачити, що показник за шкалою «Співпраця» вищий у групі чоловічої статі, а показник за шкалою «Компроміс» - у групі жіночої статі. Тобто, чоловіки виявили вищий рівень схильності до співпраці у конфліктних ситуаціях, ніж жінки. Це характеризує їх, як більш орієнтованих на досягнення взаємовигідного результату, де враховуються інтереси обох сторін, готових до відкритого діалогу та вирішення конфлікту через обговорення. Жінки ж значно частіше схильні обирати стратегію компромісу під час вирішення конфліктів, за чоловіків. Це свідчить, про їхню гнучкість та соціальну чутливість, через що вони більш схильні прагнути зберегти стосунки, саме за рахунок часткового відступу обох сторін від власних позицій.

Ми не отримали значущих відмінностей між чоловічою та жіночою групами за шкалами «Уникнення», «Пристосування» та «Суперництво», що свідчить про однакову схильність застосовувати ці стратегії у представників обох груп, незалежно від статі.

Отже, за результатами порівняльного аналізу стилів вирішення конфліктів, було виявлено, що між чоловічою та жіночою групами існують статистично значущі

відмінності за шкалами «співпраця» та «компроміс». Зокрема, чоловіки продемонстрували вищий рівень схильності до співпраці, а жінки – до компромісу. За шкалами «уникнення», «приспосовання» та «суперництво» значущих відмінностей виявлено не було, що вказує на подібний рівень використання цих стратегій представниками обох статей.

Наступним етапом нашого дослідження став порівняльний аналіз таких уявлень людини про себе, як залежність, незалежність, товариськість, нетовариськість, прийняття боротьби та уникнення боротьби. Результати наведені у таблиці 11.1.

Таблиця 11.1

Порівняльний аналіз уявлень людини про себе між чоловічою та жіночою групою

	U-критерій Манна-Уїтні	Асимптотична значущість
Залежність	366,500	0,21
Незалежність	433,000	0,80
Товариськість	285,500	0,015*
Нетовариськість	395,000	0,42
Прийняття боротьби	441,000	0,89
Уникнення боротьби	378,000	0,29

*- рівень значущості $p \leq 0,05$

З таблиці ми бачимо, що статистично значущу різницю між чоловічою та жіночою групами виявлено лише за шкалою «Товариськість». Для більшої наочності, наводимо середні показники шкали, за якою було виявлено значущу відмінність. (Таб. 11.2, рис. 2)

Таблиця 11.2

Назва шкал	Група досліджуваних	Середні показники
Товариськість	чоловіча	5,46
	жіноча	6,6

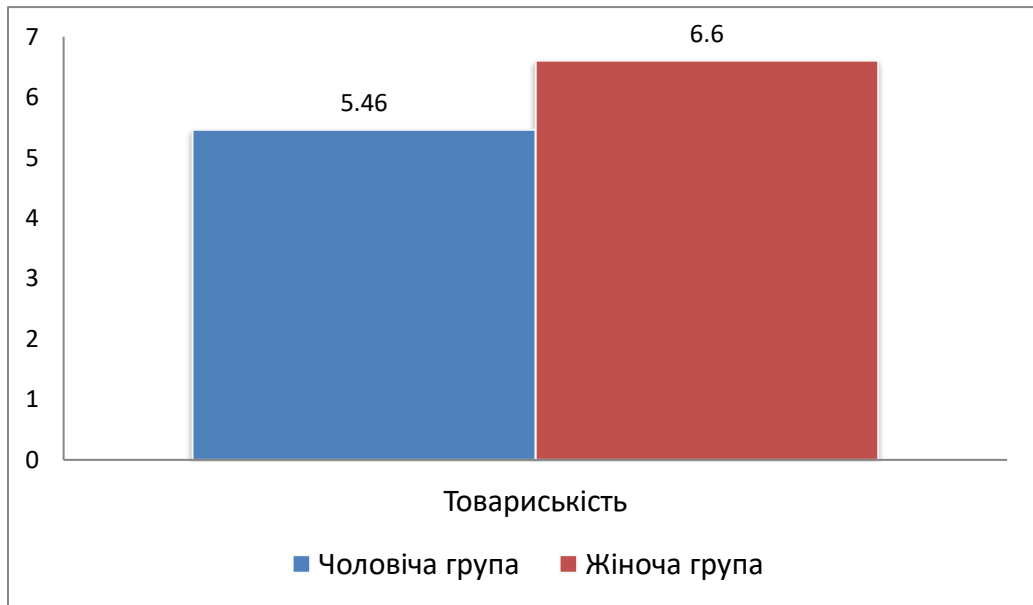

Рис. 2. Середній показник шкали «товариськість», що має значущі відмінності у показниках у чоловічій та жіночій групі.

Можна побачити, що показник за шкалою «товариськість» вищий у групі жіночої статі, що свідчить про їхню більшу орієнтацію на соціальну взаємодію, емоційну відкритість та потребу в міжособистісних контактах, за чоловіків.

За іншими шкалами такими, як «Залежність», «Незалежність», «Нетовариськість», «Прийняття боротьби» та «Уникнення боротьби», статистично значущу відмінність між чоловічою та жіночою групами отримано не було, що свідчить про більш універсальні уявлення досліджуваних про себе в цих аспектах, незалежно від статі.

Отже, результати порівняльного аналізу уявлень людини про себе між чоловічою та жіночою групами вказують, що гендерна відмінність в уявленнях про себе найбільш проявляється у сфері соціальної взаємодії – товариськості. У інших аспектах таких, як залежність, незалежність, нетовариськість, прийняття боротьби, уникнення боротьби, чоловіки та жінки мають схожі характеристики.

Наступним етапом нашого дослідження став порівняльний аналіз рівня розвитку емоційного інтелекту між чоловічою та жіночою групами за такими шкалами, як «Розуміння власних емоцій», «Самоконтроль і саморегуляція емоцій», «Розуміння емоцій інших», «Здатність використовувати емоції» та «Загальний рівень емоційного інтелекту». Результати представлені у таблиці 12.1.

Таблиця 12.1

Порівняльний аналіз рівня емоційного інтелекту між чоловічою та жіночою групою

	U-критерій Манна-Уїтні	Асимптотична значущість
Розуміння власних емоцій	304,500	0,03*
Самоконтроль і саморегуляція емоцій	390,500	0,38
Розуміння емоцій інших	273,000	0,009*
Здатність використовувати емоції	369,500	0,23
Загальний рівень емоційного інтелекту	378,000	0,29

*- рівень значущості $p \leq 0,05$

За таблицею 12, ми бачимо, що статистично значущу різницю між чоловічою та жіночою групами виявлено за шкалами «Розуміння власних емоцій» та «Розуміння емоцій інших». Для більшої наочності, наводимо середні показники шкал, за якими було виявлено значущі відмінності. (Таб. 12.2, рис. 3)

Таблиця 12.2

Назва шкал	Група досліджуваних	Середні показники
Розуміння власних емоцій	чоловіча	52,46
	жіноча	56,53
Розуміння емоцій інших	чоловіча	58,86
	жіноча	63,66

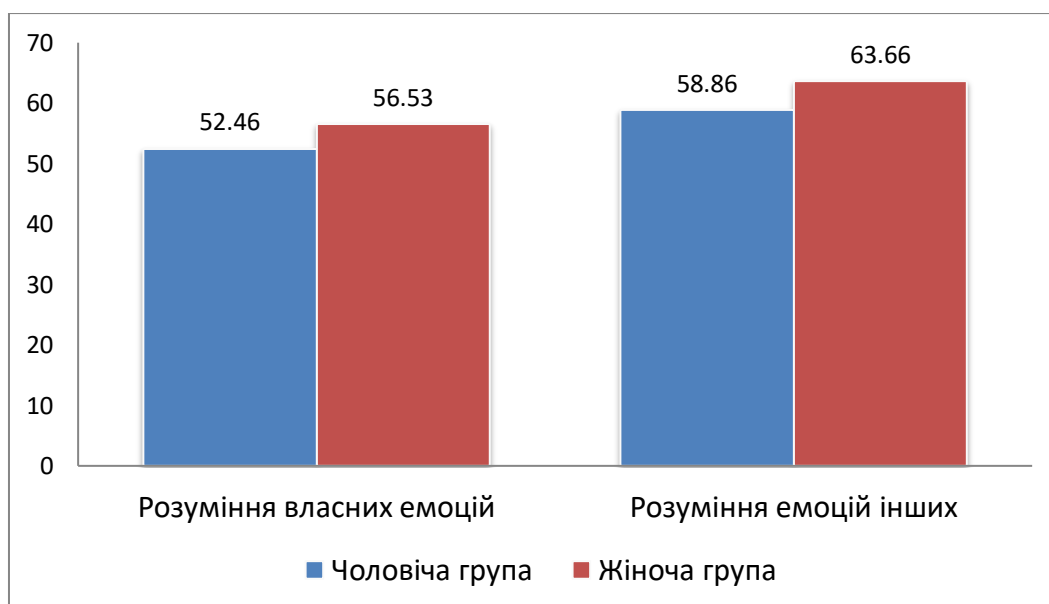

Рис. 3. Середні показники шкал «розуміння власних емоцій» та «розуміння емоцій інших», за якими було виявлено значущі відмінності у показниках чоловічої та жіночої груп.

Ми бачимо, що показники жіночої групи за шкалами «розуміння власних емоцій» та «розуміння емоцій інших» є вищими за показники чоловічої групи, що характеризує жінок, як більш здатних ідентифікувати власні емоційні стани та розпізнавати і розуміти емоції інших людей, краще за чоловіків.

За шкалами «Самоконтроль і саморегуляція емоцій», «Здатність використовувати емоції» та загальним рівнем емоційного інтелекту статистично значущих відмінностей виявлено не було, що вказує на подібний рівень цих аспектів у представників обох статей. Навички керувати емоціями та використовувати їх у поведінці формуються більш рівномірно в обох групах, і, можемо припустити, що на них значно більше впливають інші особливості, ніж стать.

Отже, за результатами порівняльного аналізу рівня розвитку емоційного інтелекту між чоловічою та жіночою групами можна свідчити, що існують статистично значущі відмінності у розумінні власних емоцій та емоцій інших людей у досліджуваних. Жіноча група виявила вищий рівень емоційної чутливості та емпатійності, порівняно з чоловічою. Не виявлення значних відмінностей за такими шкалами, як «самоконтроль і саморегуляція емоцій», «здатність використовувати емоції» та загальним рівнем емоційного інтелекту, свідчить про подібний рівень сформованості цих аспектів у чоловіків та жінок, незалежно від статі.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

1. Результати дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту, свідчать про різний ступінь сформованості складових емоційного інтелекту у осіб чоловічої та жіночої груп. Жінки краще розуміють власні емоції та емоції інших людей, що може бути пов'язано із соціальними установками, які заохочують їх до емоційної відкритості та емпатії, у той час, як чоловіки більше схильні до самоконтролю та здатності свідомо використовувати емоції

- у поведінці, що робить їх більш стриманими та раціональними у житті. Загальний рівень емоційного інтелекту у досліджуваних виявився достатнім, незалежно від статі, що свідчить про сформованість ключових емоційних компонентів у більшості досліджуваних в обох групах.
2. Дослідження стилів вирішення конфліктів допомогло визначити домінуючі стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях у чоловіків та жінок. Так, чоловіки частіше вдаються до таких стратегій, як суперництво, уникнення та співпраця, тобто демонструють більш змагальну або раціональну поведінку під час конфліктів, а жінки більш орієнтовані на пристосування та компроміс, задля збереження та підтримки гарних взаємних стосунків.
  3. Аналіз уявлень про себе у досліджуваних дозволив виявити характерні особливості сприйняття представників кожної статі. Чоловіча група більш орієнтована на сприйняття себе як незалежних, жіноча група – як товариських, схильних до залежності, уникнення боротьби або збереження внутрішньої гармонії. Водночас, обидві групи на однаковому рівні визнають для себе прийнятність боротьби за власні інтереси. Результати відображають загальні тенденції самосприйняття, які формуються під впливом гендерних норм.
  4. Дослідження взаємозв'язку між рівнем розвитку емоційного інтелекту, стилями вирішення конфліктів та уявленнями про себе виявило багато кореляційних зв'язків. У чоловічій групі простежується, що розуміння власних емоцій підвищує схильність до пристосування, та знижує обирання стратегії компромісу. Розуміння емоцій інших позитивно пов'язане із незалежністю та товариськістю, і також, знижує рівень схильності до компромісу. Чим вище загальний рівень емоційного інтелекту, тим вище незалежність. Високий рівень товариськості впливає на зниження уникнення, а нетовариськості – на суперництво. Високий рівень прийняття боротьби посилює обирання стратегії суперництва та зменшує частоту обирання компромісу. У жіночій групі розуміння власних емоцій негативно впливає на схильність до компромісу, а самоконтроль емоцій позитивно - на схильність обирати співпрацю та уникати боротьби. Розуміння емоцій інших знижує

рівень суперництва. Чим вище рівень здатності використовувати емоції, тим нижча товариськість. Високий рівень незалежності та прийняття боротьби впливає на вибір суперництва, а уникнення боротьби позитивно впливає на схильність пристосовуватися, а ніж співпрацювати.

5. Порівняльний аналіз між чоловічою та жіночою групою виявив статистично значущі відмінності за такими параметрами: жінки продемонстрували вищі показники розуміння власних емоцій, розуміння емоцій інших, компромісу та товариськості, що вказує на їхню більшу орієнтованість на соціальну взаємодію, чутливість до емоційного контексту та прагнення до злагодженості у взаєминах; чоловіки ж виявилися більш схильними до співпраці, тобто вони орієнтовані на конструктивне вирішення конфліктів через партнерські взаємини. Отримані результати вказують на наявність гендерних відмінностей у досліджуваній виборці в емоційній сфері, у виборі стилів поведінки під час конфліктів та в уявленнях про себе.

ВИСНОВКИ

1. Теоретичний аналіз наукової літератури показує, що емоційний інтелект є багатоаспектним психологічним явищем, яке охоплює здатність розпізнавати, усвідомлювати, регулювати та виражати емоції. Це впливає на ефективність міжособистісної взаємодії, на благополуччя людини та на схильність адаптуватися до змін. На основі аналізу наукової літератури, також було виокремлено п'ять стилів вирішення конфліктів: уникнення, пристосування, суперництво, співпраця та компроміс. Кожен зі стилів поведінки під час конфлікту, має свої переваги та обмеження, залежно від контексту певних ситуацій. Автори, також, акцентують увагу на наявності гендерних відмінностей у прояві емоційного інтелекту, його складових, та поведінці, які демонструють під час конфліктів, що пов'язано із соціальними очікуваннями та стереотипами культури.
2. За результатами емпіричного дослідження встановлено, що обидві групи досліджуваних – чоловіки та жінки, демонструють достатній рівень розвитку емоційного інтелекту, однак виявляють різний ступінь прояву його складових. Чоловіки демонструють зосередженість на контролі та практичному використанні емоцій у поведінці, а жінки – кращу здатність до емоційного розуміння себе та інших людей. У дослідженні стилів вирішення конфліктів було виявлено, що чоловіки, частіше схильні діяти рішуче або ухилятися, тобто проявляти конкурентну або стриману модель поведінки, а жінки – надають перевагу збереженню стосунків та підтримці емоційного контакту. Дослідження уявлень про себе показало, що чоловіки більш незалежні та самостійні у прийнятті рішень, а жінки сприймають себе, як більш відкритих до спілкування та залежних від інших. Надані відмінності показові для розуміння особливостей емоційного функціонування та соціальної поведінки, що зумовлено гендерно.
3. Було виявлено взаємозв'язок між рівнем розвитку емоційного інтелекту, стилями вирішення конфліктів та уявленнями про себе у досліджуваних. У

чоловічій групі виявлено, що розуміння власних емоцій сприяє вибору стратегії пристосування та знижує схильність до компромісу, а розуміння емоцій інших знижує орієнтованість на уникнення. Натомість у жіночій групі, розуміння емоцій інших знижує рівень суперництва, а самоконтроль емоцій сприяє співпраці. Також, деякі особистісні характеристики зумовлюють перевагу певних конфліктних стратегій. У досліджуваних обох груп високий рівень прийняття боротьби асоціюється з схильністю до суперництва та зменшенням частоти обирання стратегії компромісу.

Таким чином, гіпотеза нашого дослідження підтвердилася частково у жіночій групі – при розвиненому самоконтролі емоцій, вони більш схильні до конструктивної стратегії вирішення конфліктів – співпраці. У чоловічій групі гіпотеза не підтвердилася.

У подальших дослідженнях доцільно проаналізувати, як рівень рефлексії, самостійності та емоційного вигорання впливає на конфліктну взаємодію в контексті різних соціокультурних умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бикова С. В. Особливості емоційного інтелекту жінок та чоловіків. *Наука і освіта*. 2015. №10. С. 126-130. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/6108>
2. Буркало Н. І. Психологічні особливості емоційного інтелекту. *Психологічний часопис*. 2019. Вип. 7. Т. 5. С. 34-49.
URL: <https://apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/630/380>
3. Власова О. І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку. *Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет»*, 2005. С. 308.
4. Гарматюк О., Бессонова Л. Ділові конфлікти та основні шляхи їх вирішення. *Матеріали Міжнародної науково-технічної конференції*. Тернопіль. 2020. С. 240-242. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/31819/2/FAPMT_2020_Garmatiuk_O-Business_conflicts_and_240-242.pdf
5. Діденко Є. О., Кондратюк С. М. Гендерні особливості емоційного інтелекту особистості. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2016. №12. С. 137-141.
6. Зарицька В. В. Ознаки наявності емоційного інтелекту у особистості. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2013. Вип. 19. С. 74-79.
7. Ламаш І. В., Милославська О. В. Характер взаємозв'язків між комунікативною компетентністю та емоційним інтелектом у студентів. *Вісник Національного університету оборони України*. 2011. С. 188-191.
8. Лисенко Л. М., Костіна К. В. Психологічні особливості емоційного інтелекту студентів. *Вісник Харківського національного педагогічного університету ім. Г. Сковороди. Психологія*. Харків, 2013. Вип. 46. №2. С. 160-170.
9. Марчук С. В. Теоретичний аналіз поняття емоційного інтелекту в психології. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Вип. 3. С. 20-23.
DOI <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2021.3.4>

10. Милославська О. В. Взаємозв'язок емоційного інтелекту та міжособистісної залежності у юнаків та дівчат. *Теорія та практика сучасної психології*. 2020. Вип. 2. С. 56-60. URL: http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2020/11.pdf
11. Михайлишин У. Б. Теоретичний аналіз гендерних відмінностей у проявах компонентів емоційного інтелекту. Ужгород. 2020. С. 120-124.
URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/36353>
12. Носенко Е. Л., Коврига Н. В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції. *Вища школа*. Київ. 2003. С. 126.
URL: http://distance.dnu.dp.ua/ukr/nmmateriali/documents/Em_intellekt.pdf
13. Козлова О. В. Особливості поведінки особистості в конфліктних ситуаціях. *Матеріали XIX Звітної науково-практичної конференції* / за ред. Г. В. Давиденко. Вінниця. 2019. С. 143-144.
URL: [https://uu.edu.ua/upload/Наука/Electronni_naukovi_vidannya/VSEI/nauka_5.pdf#page=143](https://uu.edu.ua/upload/Наука/Electronni_naukovi_vidannya/VSEI/ nauka_5.pdf#page=143)
14. Коротун А. В. Стилi поведінки i способи вирішення конфліктної ситуації. *Видавництво СумДУ* 2008. С. 1-3. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/14049694.pdf>
15. Попок Ю. М. Гендерні особливості поведінки особистості в конфліктних ситуаціях у юнацькому віці. *Збірник матеріалів ІХД70 Міжнародної науково-практичної конференції* / за ред.. М. В. Папучі. Ніжин. 2020. С. 208.
URL: http://www.ndu.edu.ua/storage/2020/zbirn_9_conf.pdf#page=208
16. Сергієнко Н. П. Гендерні особливості поведінки особистості в конфліктних ситуаціях. *Науково-практична конференція «Вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) та забезпечення здійснення соціального діалогу в Україні»*. Харків, 2017. С. 325-330. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/4135>
17. Трофімова М. А. Організаційні конфлікти та стилі їх вирішення. *Сучасні напрямки розвитку економіки і менеджменту підприємств України: зб. матеріалів міжнар., наук-пркт. конф. здобувачів вищої освіти і молодих вчених*. Харків. 2023. С. 325-327. URL: <https://dspace.khadi.kharkov.ua/handle/123456789/22263>
18. Шпак М. Емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень. *Психологія особистості*. 2011. №1. С. 282-288.

АНОТАЦІЯ

У кваліфікаційній роботі представлено результати дослідження психологічних особливостей емоційного інтелекту, стилів реагування у конфліктних ситуаціях і уявлень про себе у чоловіків і жінок. Розглянуто теоретичні підходи до розуміння зазначених феноменів, а також їхні відмінності за критерієм статі. У дослідженні взяли участь 60 респондентів, розподілені на чоловічу та жіночу групи. Результати емпіричного дослідження вказують на виражені гендерні відмінності: жінки виявляють більш розвинену емоційну чутливість, схильність до соціальної взаємодії та готовність до компромісів, тоді як чоловіки частіше демонструють незалежність і орієнтацію на співпрацю у конфлікті. Кореляційний аналіз виявив, що у чоловіків вищий емоційний інтелект пов'язаний з пристосуванням, а у жінок – з тенденцією до співпраці та зі зниженням суперництва. Виявлені особливості свідчать про важливість урахування гендерного чинника в дослідженні емоційної сфери та поведінкових реакцій у соціальних взаємодіях.

Ключові слова: *емоційний інтелект, стилі вирішення конфлікту, самосприйняття, гендерні особливості, соціально-психологічні особливості.*

ABSTRACT

The qualification paper presents the results of a study of the psychological characteristics of emotional intelligence, styles of response in conflict situations and self-concept in men and women. The theoretical approaches to understanding these phenomena, as well as their differences by gender, are considered. The study involved 60 respondents divided into male and female groups. The results of the empirical study point to pronounced gender differences: women show more developed emotional sensitivity, a tendency to social interaction and a willingness to compromise, while men are more likely to demonstrate independence and a focus on cooperation in conflict. The correlation analysis revealed that in men, higher emotional intelligence is associated with adaptation, and in women, with a tendency to cooperate and a decrease in competition. The identified features indicate the importance of taking into account the gender factor in the study of the emotional sphere and behavioral reactions in social interactions.

Key words: emotional intelligence, styles of conflict resolution, self-perception, gender characteristics, socio-psychological characteristics.